

*Bogusława Łapczyńska-Kordon, Sławomir Francik,
Jarosław Frączek, Zbigniew Ślipek
Katedra Inżynierii Mechanicznej i Agrofizyki
Akademia Rolnicza w Krakowie*

MODELOWANIE SKURCZU SUSZARNICZEGO WYBRANYCH WARZYW KORZENIOWYCH ZA POMOCĄ SIECI NEURONOWYCH

Streszczenie

W pracy przedstawiano próbę zastosowania modelu sformułowanego z pomocą sztucznych sieci neuronowych do opisu zmian skurczu suszarniczego próbek buraka ćwikłowego, podczas konwekcyjnego suszenia, w zależności od zawartości wody, temperatury materiału i wielkości powierzchni. Na podstawie analizy różnych architektur sieci, wybrano do opisu trójwarstwową sieć z trzema wejściami (trzy neurony w pierwszej warstwie ukrytej, jeden neuron w drugiej warstwie ukrytej i jeden neuron na wyjściu – jedna zmienna wyjściowa) ze względu na najmniejsze mierniki błędów. Stwierdzono, że model ma cechy uniwersalności, gdyż pozwala na jednoczesną analizę zmian skurczu w zależności od trzech wielkości: zawartości wody, temperatury i powierzchni przekroju poprzecznego próbki.

Słowa kluczowe: skurcz, model SSN, burak ćwikłowy

Wykaz oznaczeń

$V(\tau)$ – objętość chwilowa, [m³],
 V_0 – objętość początkowa, [m³].

Wstęp

Warzywa podczas suszenia, pod wpływem zmian temperatury i zawartości wody, zmieniają swoje wymiary, powierzchnię oraz objętość w wyniku skurczu suszonej próbki, zwanego skurczem suszarniczym. Skurcz liniowy lub objętościowy traktowany jest jako jedna z fizycznych właściwości i uwzględniany w matematycznych modelach kinetyki suszenia. Proces suszenia warzyw dzieli się na okres z dominującą

powierzchniowa wymianą masy i na okres dyfuzyjnego transportu masy z wnętrza materiału do powierzchni. Najbardziej kurczy się materiał w okresie powierzchniowej wymiany masy i dlatego w matematycznych modelach tego okresu uwzględniony jest objętościowy skurcz suszarniczy [Pabis 1999]. Ze względu na anizotropowość materiałów roślinnych, sformułowano model pierwszego okresu suszenia, wprowadzając do matematycznego opisu skurcze liniowe próbek wzdłuż poszczególnych wymiarów [Pabis, Jaros 2002]. Z przeprowadzonych badań wynika, że skurcz zależy od zawartości wody, temperatury, składu chemicznego itp., a parametry te zmieniają się w czasie suszenia [Karathanos i in. 1993; Nowak i in. 1994; Wang, Brennan 1995]. Dotychczas zmiany skurczu suszarniczego opisywano jedynie modelami empirycznymi w formie funkcji algebraicznych w zależności od zawartości wody [Lozano i in. 1983; Suzuki i in. 1976; Markowski 1994; Łapczyńska-Kordon 2003]. Brak jest modeli określających zmiany skurczu od kilku parametrów niezależnych równocześnie. Taką możliwość daje wykorzystanie sztucznych sieci neuronowych, które w ostatnich latach coraz częściej są stosowane w modelowaniu zagadnień suszarniczych. Istnieją modele sformułowane w oparciu o SSN określające zmiany parametrów i właściwości warzyw i owoców podczas suszenia [Łapczyńska-Kordon, Francik 2001].

Dlatego w pracy podjęto próbę opracowania modelu w oparciu o sztuczne sieci neuronowe (SSN), do opisu zmian objętościowego skurczu suszarniczego buraka ćwikłowego w zależności od zmian zawartości wody, temperatury powierzchni materiału suszonego i powierzchni jego przekroju poprzecznego.

Metodyka badań

Do opracowania modelu posłużyły wyniki badań skurczu suszarniczego, podczas konwekcyjnego suszenia buraka ćwikłowego w temperaturach 50°C i 70°C. Podczas suszenia próbek w kształcie sześcianów o wymiarach 10x10x10 [mm] mierzono co 10 min. objętość oraz powierzchnię przekroju poprzecznego próbek. Objętość określano za pomocą metody opartej na prawie Archimedesesa, w cylindrze miarowym wypełnionym olejem rzepakowym. Do pomiaru powierzchni wykorzystano komputerową analizę obrazu. Podczas suszenia rejestrowano kamerą obraz i przesyłano do komputera, a następnie za pomocą programu MultiScan v.0896, służącego do komputerowej analizy obrazu, określano powierzchnie próbki. Na podstawie pomierzonej objętości obliczano współczynnik skurczu suszarniczego z następującej zależności [Jaros 1999]:

$$s = 1 - \frac{V(\tau)}{V_0} \quad (1)$$

Jednocześnie, podczas suszenia rejestrowane były ubytki masy, które posłużyły do określenia zmian zawartości wody oraz temperatur powierzchni materiału w czasie suszenia. Temperaturę mierzono za pomocą termopary NiCr-Ni. Otrzymane wyniki badań posłużyły do budowy modelu SSN.

Wyniki badań i ich analiza

Analizując zmiany współczynnika skurczu suszarniczego w czasie suszenia, a więc wraz z ubytkiem wody i wzrostem temperatury próbki, stwierdzono, że wartość współczynnika skurczu suszarniczego rośnie szybko do krytycznej zawartości wody tj. ok. 2,6 kg/kg, niezależnie od temperatury suszenia. Wynika to najprawdopodobniej z tego, że w tym okresie intensywnie odparowywana jest woda z powierzchni próbek i front odparowania przesuwa się powoli do wnętrza próbki, powodując kurczenie się kolejnych warstw tkanki materiału. Podczas dalszego suszenia współczynnik skurczu nieznacznie wzrasta i stabilizuje się na poziomie około 0,75. Zmiany te odpowiadają okresowi transportu masy z wnętrza materiału, ustaleniu się temperatury próbki oraz momentowi usztywnienia ścian komórkowych na skutek przemian chemicznych niektórych jej składników.

Model SSN

Do modelowania skurczu suszarniczego wykorzystano jednokierunkowe wielowarstwowe sztuczne sieci neuronowe. Jako zmienne wejściowe, przyjęto:

- x1 – temperaturę powierzchni próbki, [°C],
- x2 – względną zmianę zawartości wody, [kg/kg],
- x3 – względną zmianę powierzchni próbki, [kg/kg].

Jako zmienną wyjściową y przyjęto wielkość skurczu. Wartości temperatury przeskalowano według wzoru:

$$x_{1\text{skal}} = \frac{x_{1\text{rz}} - x_{1\text{D}}}{x_{1\text{G}} - x_{1\text{D}}} = \frac{x_{1\text{rz}} - 20}{80 - 20} \quad (2)$$

Wartości $x_{1\text{D}}$ i $x_{1\text{G}}$, czyli najwyższą i najniższą temperaturę przyjęto na podstawie badań. Dane uzyskane z pomiarów zakwalifikowano losowo do trzech zbiorów:

- uczącego (35 przykładów),
- walidacyjnego (16 wzorców),
- testującego (16 wzorców).

Podczas tworzenia modelu wykorzystano sześć możliwych do zastosowania architektur sieci neuronowych:

a) dwuwarstwowe:

- 3:3–2–1:1 (3 zmienne wejściowe: 3 wejścia do sieci – 2 neurony w warstwie ukrytej – 1 neuron wyjściowy: 1 zmienna wyjściowa),
- 3:3–3–1:1 (3 zmienne wejściowe: 3 wejścia do sieci – 3 neurony w warstwie ukrytej – 1 neuron wyjściowy: 1 zmienna wyjściowa),
- 3:3–4–1:1 (3 zmienne wejściowe: 3 wejścia do sieci – 4 neurony w warstwie ukrytej – 1 neuron wyjściowy: 1 zmienna wyjściowa),

b) trójwarstwowe:

- 3:3–2–1–1:1 (3 zmienne wejściowe: 3 wejścia do sieci – 2 neurony w pierwszej warstwie ukrytej – 1 neuron w drugiej warstwie ukrytej – 1 neuron wyjściowy: 1 zmienna wyjściowa),
- 3:3–3–1–1:1 (3 zmienne wejściowe: 3 wejścia do sieci – 3 neurony w pierwszej warstwie ukrytej – 1 neuron w drugiej warstwie ukrytej – 1 neuron wyjściowy: 1 zmienna wyjściowa),
- 3:3–2–2–1:1 (3 zmienne wejściowe: 3 wejścia do sieci – 2 neurony w pierwszej warstwie ukrytej – 2 neurony w drugiej warstwie ukrytej – 1 neuron wyjściowy: 1 zmienna wyjściowa),

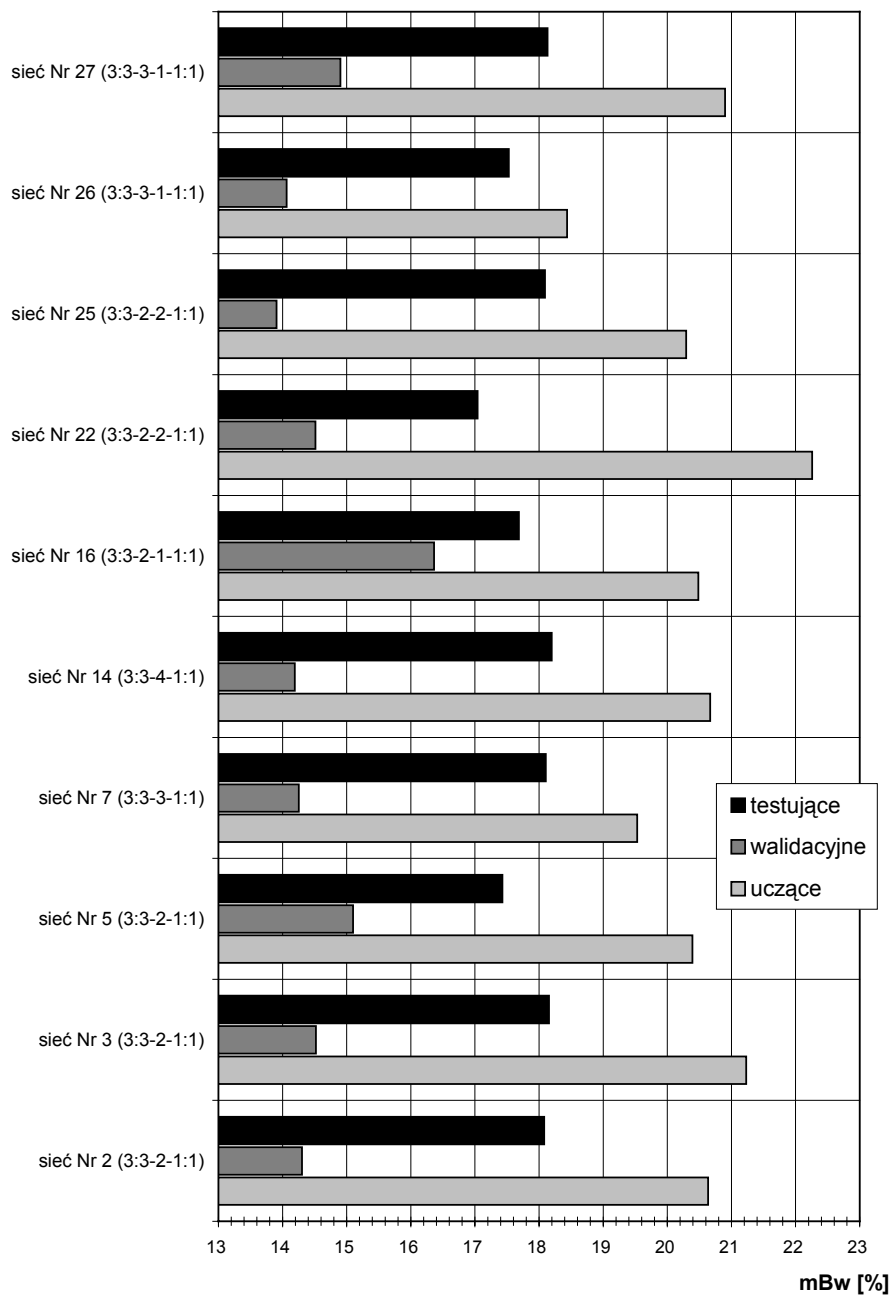
Dla wszystkich wymienionych architektur proces uczenia powtarzano pięciokrotnie uzyskując 30 modeli SSN. Do uczenia zastosowano algorytm wstecznej propagacji błędu, a uczenie prowadzono przez 100000 epok. Wyboru modelu – najlepszej sztucznej sieci neuronowej – dokonano na podstawie wartości miernika mBw dla zbioru testującego. Miernik ten został obliczony jako:

$$\begin{aligned} \text{mBw} &= |\text{srBw}| + \text{sdBw}; \\ \text{gdzie: } \text{Bw} &= \frac{Y_{\text{SSN}} - Y_{\text{POM}}}{Y_{\text{SSN}}}; \end{aligned} \quad (3)$$

Cztery sieci uzyskały wartość mBw poniżej 18% (dla danych testowych):

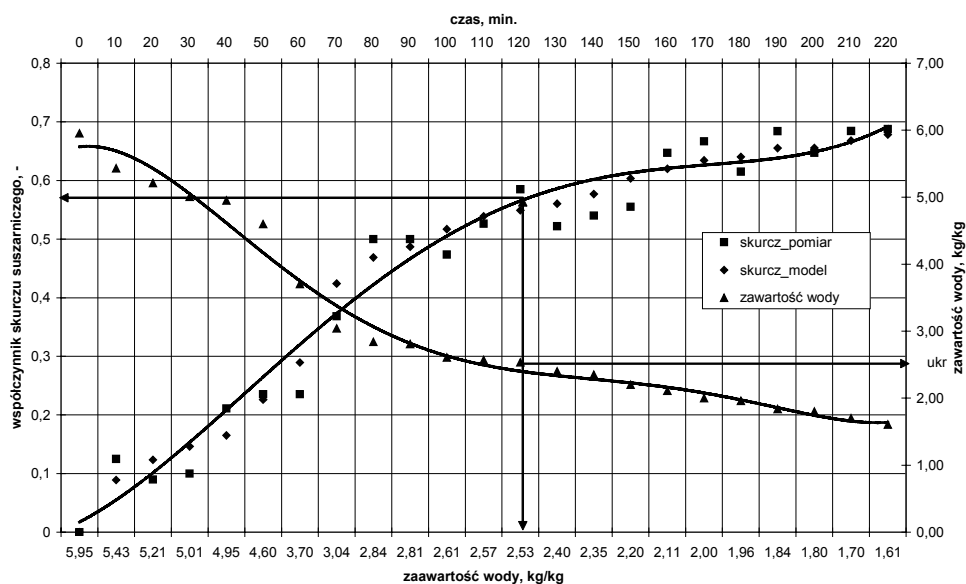
- sieć Nr 5 (3:3–2–1:1) mBw = 17,43%,
- sieć Nr 16 (3:3–2–1–1:1) mBw = 17,68%,
- sieć Nr 22 (3:3–2–2–1:1) mBw = 17,04%,
- sieć Nr 26 (3:3–3–1–1:1) mBw = 17,53%.

Na rysunku 1 przedstawiono 10 najlepszych modeli sieciowych, ponieważ pozostałych 20 modeli charakteryzowało się większymi wartościami błędów. Ze względu na małe różnice w wartościach mBw dla danych testujących, przy wyborze modelu SSN uwzględniono również wartości mBw dla zbioru uczącego i walidacyjnego. Ostatecznie jako najlepszy model wybrano sieć neuronową Nr 26 (3:3–3–1–1:1), dla której mBw (walidacyjne) = 14,07% i mBw (testujące) = 18,44% (rys. 1).

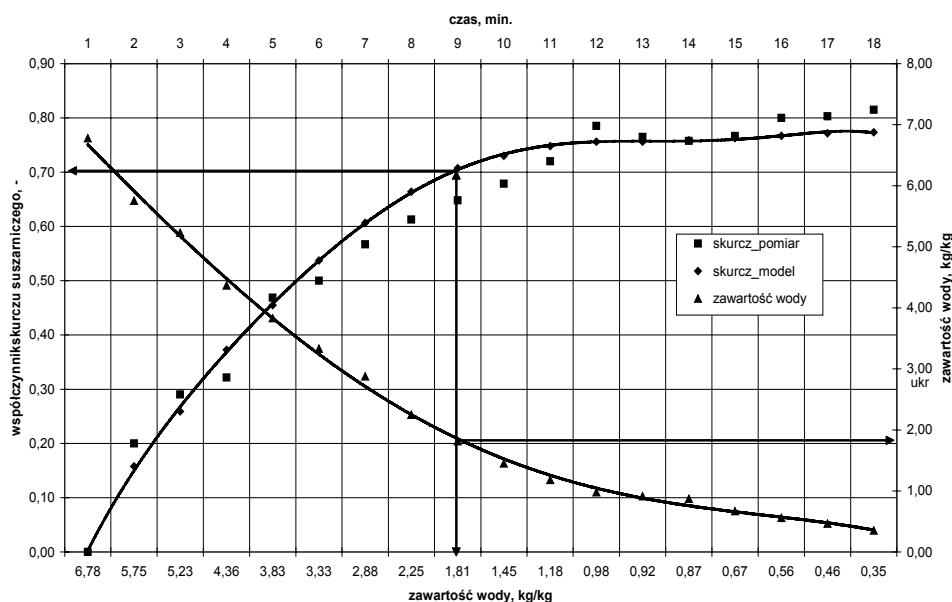
Rys 1. Wartości mierników błędów
 Fig. 1. Values of error standards

Wyniki obliczeń otrzymanych za pomocą modelu zachowują tendencje zmian podobną do wartości empirycznych, tzn. w miarę obniżania zawartości wody, wzrostu temperatury powierzchni próbek oraz zmniejszania się powierzchni przekroju poprzecznego współczynnik skurczu rośnie. Ponieważ po pewnym czasie suszenia zawartość wody i temperatura powierzchni próbek uzyskują wartości odpowiadające stanowi równowagi, a powierzchnia przekroju poprzecznego próbki nie zmienia się, dlatego też wartość współczynnika skurczu zbliża się asymptotycznie do wartości końcowej. Można zatem przyjąć, że model weryfikuje się logicznie, a wielkość błędów pomiędzy wartościami pomierzonymi i obliczonymi pozwala uznać, że model weryfikuje się też empirycznie (maks. błąd. ok. 20%). Przykładowe przebiegi zmian skurczu suszarniczego określonego empirycznie i obliczonego za pomocą modelu od zawartości wody przedstawiono na rysunkach 2 i 3.

Rys. 2. Zmiany współczynnika skurczu suszarniczego próbek w zależności od zawartości wody, suszonych w temperaturze 50°C

Fig. 2. Changes of drying shrinkage factor for samples as a function of water content, dried at a temperature of 50°C

Rys. 3. Zmiany współczynnika skurczu suszarniczego próbek w zależności od zawartości wody, suszonych w temperaturze 70°C

Fig. 3. Changes of drying shrinkage factor for samples as a function of water content, dried at a temperature of 70°C

Podsumowanie

Do opisu zmian współczynnika skurczu suszarniczego buraka ćwikłowego podczas suszenia w warunkach konwekcji wymuszonej zastosowano model sformułowany za pomocą SSN o następującej architekturze: 3:3–3–1–1:1 (3 zmienne wejściowe: 3 wejścia do sieci – 3 neurony w pierwszej warstwie ukrytej – 1 neuron w drugiej warstwie ukrytej – 1 neuron wyjściowy: 1 zmienna wyjściowa),

Na podstawie otrzymanych wartości mierników błędów (maks. błąd ok. 20%) stwierdzono, że zastosowany model SSN poprawnie opisuje przebieg zmian skurczu suszarniczego w zależności od zawartości wody w materiale, temperatury i wielkości powierzchni przekroju poprzecznego próbek. Model ten ma pewne cechy uniwersalności, ponieważ pozwala na określanie skurczu suszarniczego równocześnie dla różnych temperatur czynnika suszącego.

Bibliografia

- Jaros M. 1999. Kinetyka suszenia warzyw. Rozprawy Naukowe AR w Lublinie (224).
- Karathanos V. T., Anglea S., Karel M. 1993. Collapse structure during drying of celery. *Drying Technology*, 11: 1005-1023.
- Lozano J. E., Rostein R., Urbicain M. J. 1983. Shrinkage, porosity and bulk density of foodstuffs at changing moisture contents. *Journal of Food Science*, 48: 1497-1502.
- Łapczyńska-Kordon B. 2003. Komputerowa analiza obrazu w oznaczaniu skurczu suszarniczego. *Inżynieria Rolnicza*, Nr 11 (53).
- Łapczyńska-Kordon Bogusława, Francik Sławomir. 2001. Sztuczne sieci neuronowe w modelowaniu zmian wymiarów geometrycznych warzyw podczas konwekcyjnego suszenia”. *Prace Komisji Nauk Rolniczych PAU*, nr 2: 83-91.
- Markowski M. 1994. Effect of moisture content on shrinkage and bulk density of vegetables. *Pol. J. Food Nutr. Sci.*, 3/(44)/4.
- Nowak D., Witrowa-Rajchert D., Lewicki P. 1998. Skurcz objętościowy i zmiana gęstości marchwi i ziemniaka podczas suszenia konwekcyjnego. *Zesz. Probl. Post. Nauk Rol.*, 454: 461-468.
- Pabis S., Jaros M. 2002. The first period of the convection drying of vegetables and the effect of shape-dependent shrinkage. *Biosystems Engineering*, 81(2), 201-211.
- Pabis S. 1999. The initial phase of the convective drying of vegetables and mushrooms and the effect of shrinkage. *J. Agric. Engng. Res.*, 72, 187-195.
- Suzuki K., Kubota K., Hasegawa T., Hosaka H. 1976. Shrinkage in dehydration of root vegetables. *Journal of Food Science*, 41: 1189-1193.
- Wang N. and Brennan J.G. 1995. A mathematical model of simultaneous heat and moisture transfer during the drying of the potato. *J. Food Eng.*, 24, 47-60.

MODELING DRYING SHRINKAGE FOR SELECTED ROOT VEGETABLES USING NEURAL NETWORKS

Summary

The paper presents an attempt to use a model created with the use of artificial neural networks for description of changes of drying shrinkage of red beet samples, during convection drying, as a function of water content, temperature of material and surface size. Based on the analysis of different network architectures, for description a tri-layer network with three inputs (three neurons in the first hidden layer, one neuron in the second hidden layer and one neuron at the output – one output variable) was selected due to the lowest error standards. The model turned out to show universal character, since it enabled simultaneous analysis of changes of shrinkage as a function of three parameters: water content, temperature and cross-section area of the sample.

Key words: shrinkage, SSN model, red beet